

SALGIN HASTALIKLARIN ÂŞIK TARZI TÜRK ŞİİRİNE YANSIMASI: YENİ TİP KORONAVİRÜS (COVID-19) ÖRNEĞİ*

Reflection of Epidemics on Turkish Minstrel Poetry: The Case of Novel Coronavirus (COVID-19)

Dr. Öğr. Üyesi Ömer SARAÇ**

ÖZ

Salgın hastalıkların başta ekonomi olmak üzere toplum hayatını genellikle sosyal, siyasal, kültürel, eğitim vb. alanlarda olumsuz olarak daha fazla etkilediği görülmektedir. Dönemin şartlarına göre devlet yöneticileri de bu tür salgın hastalıkları önlemek amacıyla çeşitli tedbirler almışlardır. İlk olarak Aralık 2019'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan şehrinde ortaya çıkan ve buradan tüm dünyayı tehdit eder bir konuma gelen yeni tip koronavirüs (COVID-19), hızlı bir biçimde yayılmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 11 Mart 2020 tarihinde bu hastalığı pandemi (küresel salgın) ilan etmiştir. Dünyanın hemen hemen bütün ülkelerinde görülen bu virüse karşı uluslararası ortak çalışmalar yapılmakta ve birtakım tedbirler alınmaktadır. Bu türden küresel salgınların yayılımının önlenmesinde ülkelerin tek başlarına alacakları tedbirlerin yeterli olmayacağı, küresel bir bütünlük içerisinde hareket edilmesi gerektiği yetkililer tarafından dile getirilmektedir. Bununla birlikte toplumların kendi iç dinamiklerinin harekete geçirilmesi de -sosyal, siyasal, dinî, kültürel vb.- bu küresel salgının önlenmesi/kontrol altına alınması noktasında etkili olabileceği aşikârdır. Bölgesel, yerel ya da küresel olarak ortaya çıkabilen değişkenler hastalıkların yayılmasında ya da önlenmesinde önemli ölçüde rol almaktadır. Halkın acılarını, problemlerini, sevinçlerini, sevgilerini, korkularını, coşkularını her devirde dile getirmeyi görev addeden ve bir anlamda onların sözcüleri konumunda olan âşıklar, ortaya çıkan bu yeni virüse karşı kayıtsız kalmamış; mevcut durumu ve bu durumun ortaya koyduğu şartları şiirlerinde dile getirmişlerdir. Bu çalışmamızda âşıkların sosyal medya hesaplarında ve çeşitli platformlarda yayınlamış oldukları şiirlerinde virüsün ortaya çıkışıyla birlikte bu durumun toplum tarafından nasıl algılandığını ele alış biçimlerine ve bu konudaki görüşlerini ifade ediş şekillerine değinilmiştir. Böylelikle âşıkların toplumu hangi yönde manipüle ettikleri ve bu konuda nasıl bir sosyal sorumluluk üstlendikleri kendi ifadelerinden yola çıkılarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Âşıkların küresel salgın sürecinde şiirlerinde genel olarak sokağa çıkma yasağı, koronavirüs firsatçıları, manevi değerlere karşı çıkma, virüsün ekonomik ve sosyal hayata etkisi, kutsal mekânların boş kalması, sosyal medya paylaşımları, temizlik kurallarına uyma, eğitim öğretime ara verilmesi, sağlık çalışanlarına övgü, evde kalma çağrısı, virüsün çıkış kaynağına sitem, Doğu Türkistan'a yapılan zulüm, dünya liderlerine tepki gibi pek çok konuda şiirler söylediği ve böylelikle halkın duygularına tercüman oldukları ifade edilebilir. Ayrıca bu küresel salgın sırasında geleceğin sürekliliğinin devam ettirilebilmesi için tüm paydaşların üzerine düşen görevi yerine getirdiği tespit edilmiştir. Özellikle sosyal medya araçlarından istifade edilerek geleceğe ait pek çok unsurun -âşik faslı, âşik atışması, hikâye ve masal anlatma vb.- izleyici/dinleyicilerle buluşturulması geleceğin canlı bir biçimde sürdürüldüğünün en önemli göstergesi olarak değerlendirilebilir. Önceki yüzyıllarda görülen salgın hastalıklar karşısında âşıkların halk tababetinden yararlanması konusundaki görüşlerine karşın günümüz âşıklarının modern tipten yana tavır koymaları oldukça dikkat çekicidir ve bunu bir zihniyet değişikliği olarak değerlendirmek gerekir.

Anahtar Kelimeler

Yeni tip koronavirüs (COVID -19), salgın, âşik şiiri, sanal ortam, toplumsal zihniyet.

ABSTRACT

Mankind has struggled with many diseases throughout history and this struggle still continues today. It can be seen that epidemics generally have more negative effects on social life in social, political, cultural and educational areas, especially the economy. State administrators have also taken various measures to prevent such epidemic diseases according to the conditions of the period. Novel Coronavirus (COVID-19), which first appeared in Wuhan city of People's Republic of China in December 2019 and began to threaten the whole world from here, is spreading very quickly. As a result of this situation, World Health Organization (WHO) declared this disease as pandemic (global epidemic) on March 11, 2020. Nations are collaborating against this disease

* Geliş tarihi: 11 Haziran 2020 - Kabul tarihi: 10 Eylül 2020

Saraç, Ömer. "Salgın Hastalıkların Âşik Tarzı Türk Şiirine Yansımaları: Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) Örneği" *Millî Folklor* 127 (Güz 2020): 18-34

** Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Samsun/Türkiye, omer.sarac@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8005-7370.

which is seen in almost all countries of the world and they are taking some precautions. It is stated by the authorities that the measures taken alone by countries cannot be enough to prevent such global epidemics and that nations should act as a global whole. In addition, it is clear that societies' activating their internal dynamics –social, political, religious, cultural, etc.- can be effective at the point of preventing/taking under control this global epidemic. Variables that may occur regionally, locally or globally have a significant role in the spread or prevention of diseases. Minstrels, who have undertaken the duty to express the pain, problems, happiness, love, fears and enthusiasm of the people in every period and who have thus become their spokesperson in a sense, were not indifferent to this novel virus and they expressed the existing situation and the conditions brought about by this condition in their poems. This study discusses how minstrels addressed and expressed their views about how the society perceived the situation with the emergence of the virus in the poems in their social media accounts and various platforms. In this way, the study aims to understand in which direction minstrels manipulate the society and what kind of social responsibility they undertake on the issue. It can be stated that during the global epidemic, minstrels created poems on many issues such as curfew, coronavirus opportunists, opposing spiritual values, the effects of the virus on economic and social life, holy places being empty, social media posts, abiding by the rules of cleaning, taking a break from education, praising healthcare workers, call to stay at home, reproach to the source of the virus, persecution to East Turkistan, and reaction to world leaders and thus interpreted the feelings of the people. In addition, it was found that all the stakeholders fulfilled their duty in the continuation of tradition in the face of this global epidemic. Bringing many elements of the tradition – minstrel act, minstrel call-and-response, telling stories and fairy tales, etc.- to the viewers/listeners especially by making use of social media can be evaluated as the most important indicator that the tradition is continued in the liveliest way. Despite the views of minstrels on making use of folk medicine in the face of epidemic diseases in previous centuries, it is quite remarkable that today's minstrels stand in favour of modern medicine and this should be considered as a change of mentality.

Key Words

Novel coronavirus (COVID-19), epidemic, minstrel poetry, virtual environment, social mentality.

Giriş

Sanatçılar halkın gözü-kulağı, sesi ve rengi olduğu gibi, pek çok konuda da topluma sazi ve sözüyle yol gösterici kişilerdir. Sanatçılar pek çok kez halka cesaret aşıladıkları, vizyon kazandırdıkları ve problemler karşısında nasıl davranılması gerektiğini gösterdikleri gibi çeşitli toplumsal gelişmeleri önceden hissederek bunu dillendirmişler ve toplumu manipüle etmişlerdir. Bu nedenledir ki, dünya üzerindeki birçok toplumsal hareket ve rejim değişiklikleri ile edebiyat ve sanat arasında sıkı bir ilişki söz konusu olmuştur. Türk toplumunda ise geçmişten günümüze halkı en iyi sezimleyenler, gözlemleyenler, sorunlarına karşı çözüm önerileri sunanlar, bir nevi halkın sözcülüğünü yapanlar; çeşitli bağlamlarda adına ozan, kam, baksı/bahşi, âşık, halk şairi, jırav, akın, yırıcı, kayçı vs. denilen sanatçı tipler olmuştur.

İnsanoğlu tarih sahnesine çıktığı günden bugüne kadar pek çok doğal afet ve salgın hastalıklarla mücadele etmiştir. Bu afet ve hastalıkların bir kısmı belli toplum/toplulukları ilgilendirirken bir kısmı da tüm ulusları derinden etkilemiştir. Bu tür felaketler neticesinde bazı toplumların yok olup gittiği, bazılarının ise büyük kayıplar verdiği bilinen bir gerçektir.

Veba/Taun salgını tarihsel süreç içerisinde insanlığın baş etmekte zorlandığı ve on binlerce kişinin hayatını kaybetmesine neden olan hastalıklardan belki de en önemlisi olmuştur. 17 ve 19. yüzyıllar arasında görülen bu hastalık uzun yıllar halkın unutamadığı bir salgın olmuştur (Panzac 1997: 4). Vebanın oldukça tehlikeli bir hastalık olduğu; askerler, göçebeler, çerçiler ve kervanlarla birlikte farklı yerlere oldukça hızlı bir şekilde ulaştığı ifade edilmektedir. Faroqi de farklı bir bakış açısıyla belirtilen yüzyıllarda vebanın yayılmasını engelleyen en önemli faktörün din olduğu görüşünü dile getirir (1998: 213-214) Osmanlı Devleti döneminde de çeşitli salgın hastalıklar yaşanmış, âşıklar da bu konuyu şiirlerinde işlemişlerdir. (Özdemir 2011: 431) Halk arasında söylenen

"taun/daun/davun çıksın" şeklinde dillendirilen beddua hastalığının ciddiyetini düşünme noktasında dikkate değerdir. 19. yüzyılın önemli şairlerinden olan Dadaloğlu vebanın topluma etkisini şu dörtlükte dile getirir:

Akşam namazı göç göçe oldu
Çarhacılar birbirine düş oldu
Balıklıdere'de zor dövüş oldu
Tâun oldu baba oğlun bilmedi
Dadalolu (Görkem 2006: 89)

Günümüzde insanlık büyük bir salgın hastalıkla (COVID-19) daha karşı karşıya kalmıştır. 2019 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan kentinde ortaya çıkıp 2020 yılının hemen başından itibaren çok hızlı bir biçimde nerdeyse tüm dünyaya yayılan virüs yüzünden Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) bu durumu "pandemi" (küresel salgın) ilan etmiştir. Bu küresel salgınla milletlerin tek başlarına değil ortaklaşa hareket etmesi zorunluluğu DSÖ tarafından belirtilmiştir. Bahse konu virüs toplumların yaşam şekillerini değiştirmekle kalmamış deyim yerindeyse tüm insanları evlerine hapsedmiştir. "Evde Kal", "Hayat Eve Sığar" "Evde Hayat Var" biçiminde slogan hâline getirilen yönlendirmeler sonucu pek çok insan zamanının büyük bir bölümünü evde geçirmeye başlamıştır. Bu durum insanoğlunun alışkanlık hâline getirmiş olduğu pek çok konuyu/davranışı/olayı/olguyu yeniden değerlendirmesi gibi bir sonuç ortaya çıkarmıştır.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de koronavirüs salgını ile ilgili olarak yetkililer hastalığın yayılmasını önlemek amacıyla birtakım tedbirler almışlardır. Eğitim öğretime ara verilmesi, yurt dışı uçuşlarının durdurulması, ibadethanelerin geçici süreyle kapatılması, çeşitli iş yerlerinin faaliyetlerinin durdurulması, kamu sektörü ve özel sektörde esnek çalışma yöntemine geçilmesi, evden çalışma yöntemini teşvik, şehir girişi çıkışlarının durdurulması veya araç girişi ve çıkışlarının kontrollü olarak sağlanması bu tedbirlerden bazılarıdır. Alınan tedbirlere yönelik olarak toplumun bu kurallara uyması gerektiği yetkililerce sürekli hatırlatılan bir konu olmuştur. Tüm bunların bir sonucu olarak toplum hayatında bazı değişim ve dönüşümler yaşanmıştır.

Kadim Türk kültürünün en önemli temsilcileri konumunda olan, ozan-baksı geleneğinin günümüzdeki en değerli temsilcileri sayılan ve elinde saz, dilinde söz kültür taşıyıcılığı yapan âşıklar, geleneği her şartta yaşatmaya çalışan insan hazineleridir. İçinde yaşadığı toplumun acılarını, sevinçlerini, korkularını vb. dile getiren âşıklar, yaşanan bu küresel salgın karşısında yine toplumun sözcüleri olma görevlerini en iyi şekilde yerine getirmektedirler. Bu arada gelişen teknoloji ve değişen toplum yapısına paralel olarak âşıklık geleneğinin icra bağlamının neredeyse sözlü kültür ortamından elektronik kültür ortamına aktarıldığını ifade etmekte yarar vardır. İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte pek çok âşığın sosyal medyayı kullanarak sanatını icra ettiğini söyleyebiliriz. Sosyal yaşamın neredeyse asgari düzeye indiği salgın günlerinde âşıkların sosyal medya hesaplarından yapmış oldukları canlı yayınlarda geleneğin birçok unsurunu -atışma, lebedeğmez, taşlama vb.- icra ettiklerini söyleyebiliriz. Böylece evlerinde kalan insanlar, âşıkların sosyal medya hesaplarını ciddi oranda takip ederek kültürel doyumlarını giderebilmişlerdir.

Tüm dünya yeni tip koronavirüs (COVID-19) salgını ile mücadele ederken toplumun sesi olan âşıklar da bu küresel durum karşısında sessiz kalmamışlardır. Toplumu uyararak, millî birlik ve beraberliği pekiştirmek, bu zor günlerin hep birlikte aşılabacağı yönünde topluma moral vermek gibi pek çok konuyu şiirlerine yansıtan âşıklar aynı zamanda yapılan yanlışları da eleştirmekten geri durmamışlardır.

Bu çalışmada günümüz âşıklarının sosyal medya hesaplarında -özellikle facebook-yeni tip koronavirüs (COVID-19) ile ilgili paylaştıkları şiirler incelenmiş ve çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu şiirlerin bir kısmı âşıkların sosyal medya hesaplarında yer alan şiirlerden oluşurken bir kısmı da yaptığımız çağrı üzerine mesaj olarak tarafımıza gönderilen şiirlerden oluşmaktadır. Ele alınan şiirlerin büyük çoğunluğu, 1 Mart-31 Mayıs 2020 tarihleri arasında âşıkların sosyal medya hesaplarında yayınlamış oldukları şiirleridir.

1. Âşıkların Koronavirüsle İlgili Şiirlerinde İşlediği Konular

Âşıklar yeni tip koronavirüsü, şiirlerinde şu şekilde adlandırmışlardır: korona, korone, corone, corona, koronavirüs, virüs, illet, musibet, kıran, bela, vampir.

1.1. Sosyal Konular

1.1.1. Sokağa Çıkma Yasağı

Koronavirüs tedbirleri kapsamında salgının yayılmasını engellemek amacıyla İçişleri Bakanlığının Genelgesiyle 20 yaş altı ve 65 yaş üstü bireylerin sokağa çıkması yasaklanmıştır. Bu durum Âşık Sıtkı Eminoğlu'nun Âşık Cemal Divanî ile yaptığı atışmada şu şekilde dile getirilmiştir:

Kulağımız duymaz oldu bir neşeli sedayı
Virüs ayırt eylemiyor bey paşayı gedayı
Evlere hapis eyledi sabi sübyan dedeyi
Sokağı yasak eyledi yolundan virüs çıktı
Âşık Cemal Divanî

Salgın hastalığın önlenmesi/kontrol altına alınması amacıyla İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından 10 Nisan 2020 tarihinde yayınlanan 89380865-153 sayılı genelge ile 30 Büyükşehir ve Zonguldak'ta 48 saat süreyle "Sokağa Çıkma Yasağı" ilan edilmiştir. Yasak başlamadan hemen önce bazı insanların ihtiyaçlarını gidermek amacıyla sokağa çıktıkları görülmüştür. Âşık Sıtkı Eminoğlu, market ve bakkalarda yaşanan kalabalığı/izdihamı ve önlem alınmayışını aşağıdaki dörtlükte şöyle ifade eder:

Bismillah der bir bardak su yutardı
Bir sabreder bin kez şükür katardı
İnsan iki gün de oruç tutardı
Dedi gözü kanlar Müslüman Türk mü?
Âşık Sıtkı Eminoğlu

1.1.2. Evde Kalma Çağrısı

Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünyaya yayılan yeni tip koronavirüs nedeniyle 1 Mayıs 2020 tarihi itibarıyla 234.501 kişi hayatını kaybetmiştir. Virüsün bulaştığı insan sayısı ise 3.325.976 olmuştur. (<https://www.cnnturk.com/coronavirusu-haberleri>, Erişim tarihi: 1 Mayıs 2020) Koronavirüsle ilgili yapılan bilimsel çalışmalarla virüsün çok kolay bir şekilde bulaştığı, bu nedenle virüsü yenmenin en etkili yolunun insanların birbiriyle olan temasını kesmek olduğu belirtilmiştir. Bunun bir sonucu olarak özellikle 65 yaş üstü ve 20 yaş altı bireyler için evde kalma çağrıları yapılmıştır. Âşık Gürkanî, virüsten korunmak ve virüsün yayılma hızını azaltmak için evde kalmamanın gerekli olduğunu belirterek bu şekilde devam edilirse kısa sürede bu illetten kurtulabileceğimizi ifade eder:

Buna göre böyle diyor sağduyu
Yaşamak istersen evinde uyu
Nasıl olsa bir gün ısınır suyu
Kuyusunu derin kazmamız yakın
Âşık Enver Gürkanî

Evde kalma çağrısı virüsün yayılımını engellemek amacıyla Sağlık Bakanlığı tarafından sık sık yinelenmiştir. Bu süreçte Diyanet İşleri Başkanlığı'nın camilerde cemaatle namaz kılınmasını kısıtlaması ve ibadetlerin evde yerine getirilmesini tavsiye etmesi bu durumun bir sonucudur. Ozan Poyrazoğlu, insanların yoğun bakımda kalmasındansa sıkılarak evde kalmasının daha iyi olacağını dile getirir. İşi olmadığı halde boş boş gezen kişileri de eleştiren ozan, aile ile zaman geçirmenin bu süreçte en iyi yol olduğunu ifade eder:

Yoğun bakımlarda yatmaktan ise
Sıkıl da "Evinde kal" daha güzel
Diyanetin fetvasına kulak ver
Namazını evinde kıl daha güzel

Nisbeti bozulmuş bir para gibi
Elleri boş kalmış fukara gibi
Dolaşma dışarda avara gibi
Hanımının yanında kal daha güzel
Ozan Poyrazoğlu

"Evinde kal ev güzeldir" redifli şiirinde belli bir süre insanların birbirinden uzak kalmaları gerektiğini dile getiren Âşık Mürsel Sinan, bu illetten kurtulmanın ve güzel günlerin evde kalma sonucunda gerçekleşeceğini ifade eder:

Aralıklı oturalım
Umutları artıralım
Bu beladan kurtulalım
Evinde kal ev güzeldir
Âşık Mürsel Sinan

1.1.3. Sosyal Hayata Olumsuz Etkisi

Dünyanın hemen hemen tüm ülkelerinde görülen koronavirüs tehdidine karşı pek çok ulus birtakım tedbir almış/almaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de de halkın sağlığını korumak ve virüsün yayılım hızını azaltmak amacıyla sosyal, kültürel, siyasal vb. birçok alanda hayatı kısıtlayan tedbirler alınmıştır. Düğün, nişan, sünnet, asker uğurlama gibi toplumsal etkinliklerin yapılması yasaklanmış; kamuda ve özel sektörde esnek çalışma ya da evden çalışma modellerinin uygulanması istenmiştir. Bu durum olağan akışında sürüp giden hayat için bir değişim ve dönüşümü başlatmıştır. Böylece evde geçirilen zamanın süresi bir hayli artmıştır. Âşık Yaşar Demiroğlu, bu değişim ve dönüşümü aşağıdaki dörtlükte şöyle dile getirir:

Fırsatçıya gün doğmuştur bu günler
Ertelendi şenliklerle düğünler
Günde üçken iki oldu öğünler
Ne kadar değişik âdetin virüs
Âşık Yaşar Demiroğlu

1.1.4. Koronavirüs Korkusuyla İnsanların Birbirinden Uzaklaşması

Dünya Sağlık Örgütü yapmış olduğu açıklamalarda virüsün insandan insana temas yoluyla hızlı bir şekilde geçtiğini ifade etmiştir. Türk yetkililer de bu yönde beyanlar verdikten sonra bireylerin birbirlerinden uzaklaştığı -araya sosyal mesafenin girdiği- görülmüştür. Zeki Akalın "Korona" adlı şiirinde bu konuyu ele alır. Misafirperver bir toplum olan Türk milleti için bu durum gariptenecek bir konudur. Akalın, aynı evin içinde yaşayan insanların bile birbirine yaklaşımdan kaçındığını şu sözlerle ifade eder:

Akalınım nedir bizimle derdin
Ne köleyi ne de beyi kayırdın

En sevgili ailemden ayırdın
Evleri ikiye böldün korona
Zeki Akalın

İslam'a göre insanlar ahirette dünyada işlemiş oldukları iyi ya da kötü amelleri için hesaba çekilecektir. Kuran'da mahşer günü ile ilgili pek çok ayet vardır: "Allah'ın, onları hep birden toplayacağı, sonra da meleklerle, "Bunlar mı size ibadet ediyorlardı?" diyeceği günü bir hatırla!" (Sebe, 34/40) "Bir de bize, "Namazı dosdoğru kılın ve Allah'a karşı gelmekten sakının" diye emrolundu. O, huzurunda toplanacağımız Allah'tır" (En'am, 6/72) (İnsanlar öldükten sonra tekrar dirilmeleri için) Sûr'a üfürülecek. İşte bu, tehdidin gerçekleşeceği gündür. Herkes beraberinde bir sevk edici, bir de şahitlik edici (melek) ile gelir." (Kâf, 50/20-21) Mahşer gününün dehşetinden insanların en yakınlarından bile kaçacağı buyurulmuştur. Koronavirüs nedeniyle insanların birbirinden kaçarcasına uzaklaşmasını İsmail Daşdemir, mahşerin bir provası olarak değerlendirmektedir:

Başımızda eserken ecelin fırtınası
Ateş düşmüş sineye yanmadan pişiyoruz
Eşimden evladından kaçır olmuş anası
Kıyamet kopmuş gibi mahşeri yaşıyoruz
İsmail Daşdemir

1.2. Siyasal Konular

1.2.1. Koronavirüs Biyolojik Silah mı?

Toplumlar yaşadıkları sıkıntılı zamanlarda bunun çeşitli nedenleri olabileceğini düşünürler. Bu durum bazen yaratıcının bir gazabı olarak, bazen de insan kaynaklı olması ihtimali değerlendirilir. Âşıklar, -her ne kadar bilim insanları bu virüsün biyolojik bir silah olmadığını ifade etseler de- yaşanan bu salgının birtakım ülkelerin planlamış oldukları bir kurgu olduğunu şu şekilde dile getirirler:

Küresel planlar küresel oyun
Korona virüsü hikâye emmi
Bunlar çoban olmuş âlem de koyun
Korona alt yapı bir gaye emmi
Ozan İhlâsî

Bilim insanlarının pek çoğu, yapmış olduğu çalışmalarda ortaya çıkan yeni virüsün insan eliyle üretilmediğini ifade etmişlerdir. Ancak Âşık Turabî de tıpkı Ozan İhlâsî gibi virüsün laboratuvarında üretilmiş biyolojik bir silah olduğunu düşünmektedir:

Biyolojik misin kimyasal mısın
Özel bir şirket mi kurumsal mısın
Eski bir hikâye bir masal mısın
Kitaplara konu oldun korone
Âşık Temel Turabî

Görüldüğü üzere pek çok âşık bu virüsün belli birtakım yerlerde üretildiği konusunda hemfikirdir. Bu virüsün nasıl yayılacağına kadar çalışmaların yapıldığını ifade eden Öksüz Ozan, tüm bu yaşananların önceden planlandığını aşağıdaki dörtlükte şu şekilde ifade eder:

Meşveretle siparişi alınmış
Gidecek yer belirlenmiş bilinmiş
Tezgâhlarda üretilmiş salınmış
Arıyorlar yeni pazar yer ona
Öksüz Ozan

1.2.2. Dünya Liderlerine Tepki

Tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Orta Doğu'da, petrolün bulunması neticesinde bu durum küresel bir boyut kazanmış ve bu bölgenin kaderi adeta petrole şekillenir olmuştur. Özellikle petrol yataklarının burada olması ve petrole bağlı oluşturulan politikalar sonucu bölgede gözyaşı ve kan eksik olmamıştır. Petrol için kan dökmekten çekinmeyen sömürgeci devletleri eleştiren Âşık Erdemli, sevgi yerine korku, hakça bir paylaşım yerine emperyalizmi, adalet yerine adaletsizliği tesis ettiğini düşündüğü ABD'yi üstü kapalı yermektedir. Dünyayı esir alan virüs karşısında bu devlet/ler/in yaşadığı aczi şöyle dile getirmektedir:

*Petrol savaşında başı çekenler
İnsanlık kanını boşa dökenler
Sömürü tohumunu bulup ekenler
Nerdesiniz; hadi yenin görelim
Âşık Erdemli*

Ozan Obalı ise "İyi ki Geldin Korona" adlı şiirinde diğer âşıkların aksine koronavirüsün olumlu etkilerini görerek bu duruma farklı bir yorum getirmiştir:

*İnsan virüse dönmüştü
Gözlere perde inmişti
Para erdemi yenmişti
İyi ki geldin Korona*

*Ekmek çöpe gidiyordu
İsraf hesap ödüyordu
Gürültü, can buduyordu
İyi ki geldin Korona
Ozan Obalı*

1.2.3. Doğu Türkistan ile İlişkilendirme

İnsanlık tarihi boyunca dünyanın birçok bölgesinde çeşitli zulüm ve soykırımlar yaşanmıştır. Dünya tarihinde kara bir leke olarak yerini alan "Sırp Katliamı", "Ermeni Zulmü" bunlardan bazılarıdır. Bu tür zulümler farklı milletler tarafından günümüzde de devam ettirilmektedir. Doğu Türkistan olarak da bilinen Çin Halk Cumhuriyeti'nin Uygur Bölgesi'nde Uygur Türklerinin yaşadığı zulüm tüm dünya tarafından izlenmektedir. Bu bölgede yaşayan halkın dil, din ve kültürlerini yaşamalarını engelleyen Çin Halk Cumhuriyeti'nin asıl amacı Uygur Türklerinden bölgeyi arındırmak ve buradaki Türk varlığını sona erdirmektir. Tarihi ve jeopolitik öneme sahip olan Doğu Türkistan'da yaşayan halk, çeşitli zulüm, baskı ve şiddetle sindirilmeye çalışılmaktadır.

Virüsün ortaya çıkışı ve sonrasında Çinlilerin yaşadığı sıkıntılı süreci dile getiren İsmail Daşdemir, bu durumu Çin'in Uygur Türklerine yaptığı zulmün bir karşılığı olarak değerlendirmektedir.

*Bir ateş düştü dünyaya yakıyor yavaş yavaş
Ecel ipini boynuma takıyor yavaş yavaş
Bana değmeyen yılan hep bin yaşasın dedik*

*Doğu Türkistan'ın ahı çıkıyor yavaş yavaş
İsmail Daşdemir*

1.3. Toplumsal Konular

1.3.1. Koronavirüs Fırsatçıları/Çıkarıcıları/Vurguncuları

Toplumun belli kesimleri yaşanan doğal âfet ya da salgın hastalık zamanlarında birlikte yaşadığı insanlara yardım etmek yerine bu durumu fırsata çevirmek istemektedirler. Bu durum normal zamanlardakinin aksine birtakım mal ve ürünlerin farklı fiyatlara satılmasına/fırsatçılık yapılmasına neden olmaktadır. Turabi, aşağıya aldığımız dörtlüğünde bu durumu şöyle ifade eder:

Beyaz maskeleri yüze getirdin
Fiyatları yüzde yüze getirdin
Süper devletleri dize getirdin
Bu kuvveti nereden buldun korone
Âşık Temel Turabi

İlhami Ataç da böylesi zor bir dönemde koronavirüs fırsatçılarını yerden yere vurarak yaptıklarını "alçaklık" olarak betimler:

Bir afat var işler biraz ayarsız
Böyle günde insan olmaz duyarsız
Bir üstüne on zam birden koyarsız
Az değil ki sayısı hayli çoklar
Koronayı fırsat bilen alçaklar
İlhami Ataç

1.3.2. Koronavirüs Karşısındaki Âcizlik

Hemen hemen tüm dünyada görülen yeni tip koronavirüs karşısında toplumların çaresiz kaldıklarını dile getiren Âşık Eyyubî, teknoloji ve silahlanma yarışına giren devletlerin bu virüs karşısındaki aczini şöyle dile getirir:

Süper gücüm deyip çalım satanlar
Ancak mazlumlara gücü yetenler
Ne halde dünyaya kafa tutanlar
Avrupa Amerika İran'a bakın
Âşık Eyyubî

1.3.3. Kutsal Değerlere Karşı Çıkanlar

Ezan, Müslümanları ibadete çağırma amacıyla çoğunlukla minareden okunan davet sözleri olarak tanımlanabilir. Ezan Türk milleti tarafından vatan ve bayrak gibi kutsal sayılan değerlerin başında gelir. Ezan okunurken derlenip toparlanma ezana gösterilen saygının bir ifadesidir.

Koronavirüsün Türkiye'de görülmesi ile birlikte vatandaşların dinî ve manevi duygularını güçlendirmek amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın öncülüğünde tüm yurttaki camilerde yatsı ezanından sonra dua edilmeye başlanmıştır. Âşık Kul Nuri ve Ali Bozdağ, başlatılan bu yeni uygulamaya karşı çıkan/ıslık çalan kişileri ciddi bir biçimde eleştirmektedir:

Devletimiz mücadele ederken
Varını yoğunu tüm sarf ederken
Ezanlar okunup dua ederken
Zil takıp şakşaklı çıldırانlar var
Âşık Kul Nuri
Hava civa sanki onda ahiret
Bir sorsan kışında var mı taharet
Dine saldırması sanki maharet
Ezana ıslığı çıldırانlar var
Ali Bozdağ

1.3.4. Hurafeler

Hurafe, mantıksal temeli olmayan telakki ve uygulamaları, din adına ileri sürüp bâtil inanç ve davranışları ifade eden bir terimdir. Hurafeler, dinin aslında olmayıp dine sonradan girmiş, dini bilgiler ve kaideler arasına karışmış boş inançlardır (TDK 2005: 904, Doğan 1996: 502). Örnek, hurafeyi şöyle tanımlar: “Korku, çaresizlik ve çağrışım gibi psikolojik nedenlerle beliren, geleceği bilmek isteğiyle bazı rastlantı ve benzerlikleri, iyilik ya da kötülüğün ön belirtileri olarak değerlendiren; bilimin ve geçerli bir dinin reddettiği, birtakım doğaüstü kuvvetlerin varlığını kabul eden, kuşaktan kuşağa geçen yanlış ve boş inanmalardır.” (1971: 42).

Siyaset, ekonomi, sağlık, bilim gibi pek çok alanda karşımıza çıkan hurafeler, sosyal bir vakıa olarak değerlendirilebilir. Aşıklar çağın en ciddi sorunu olarak kabul edilen koronavirüs karşısında halktan birtakım insanların bu virüsün ilacı olarak -bilimsel olarak kanıtlanmamış olmasına rağmen- çeşitli bitkilerin iyi geldiğini ifade etmelerini hurafe olarak düşünmektedirler.

Corona virüse çareymiş rüya
Peygamberimizi görmüş de güya
Diyor ki sumak at bir bardak suya
Hurafeyle çözüm bulduranlar var
Ali Bozdağ

Osman Nuranî de sosyal medyada dolaşan ve koronavirüse iyi geldiği iddia edilen çeşitli bitkilerin birer hurafe olduğunu dile getirmektedir:

Nuranî'ye tulum giyin diyorlar
Milyon can alacak duyun diyorlar
Kırmızı pancarı yiyin diyorlar
Çaresi sumak mı lor mudur Şener
Osman Nuranî

1.3.5. Öz Eleştiri

Koronavirüsün ilk görüldüğü andan küresel salgın ilan edilmesi ve sonrasında yaşananlara kadar geçen zaman diliminde birçok bireyin dinin gereklerini tam olarak yerine getirememekten kaynaklı bir iç muhasebeye girdikleri görülmektedir. Zeki Akalın, insanlık için bir uyarı niteliğinde olduğunu düşündüğü bu virüsle birlikte kendi öz eleştirisini yapmaktadır. Herkesin, dini kendi yaşayışına göre uyarladığını düşünen Akalın, bu durumu imtihan/ceza olarak değerlendirmektedir. İslam dininin yasakladıkları fiillerin Batı'ya özenerek meşru gibi gösterilmesinin kabul edilemez olduğunu altını çizer:

Huşu ile namaz kılamıyoruz
Hayattan bir lezzet alamıyoruz
İmtihan ceza mı bilemiyoruz
Ya Rab bu millete sen yardım eyle
Zeki Akalın

Âşık Mahmut Işık da konuya farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak karşılaşılan bu yeni durumun insan eliyle doğanın tahrip edilmesi sonucunda ortaya çıktığını düşünür. İnsanların yapmış oldukları hataların sonucunu toplum olarak herkesin çektiğini dile getirir:

Dokunmayın tabiata
Hep birlikte yaptık hata
Yardım edin tüm millete
Unutmayın koronayı
Âşık Mahmut Işık

1.3.6. Haddi Aşma/Hak Yolundan Sapma

Aşırılık, günümüzde modern dünyanın en büyük problemlerinden birisidir. Belli ölçülerin aşılması ya da sınırların zorlanması olarak da değerlendirilebilecek olan bu kavram, çağın insanı için belki de son noktadır. Günümüz insanının birçok konuda aşırıya kaçtığını/şımarıldığını söyleyen Kul Nuri, koronavirüsün Allah tarafından insanlığa bir uyarı olduğu kanaatinde. Dursunoğlu ise Hak yolundan sapanların virüs tarafından cezalandırılması gerektiğini dile getirir:

İnsanoğlu çok şımarıdı
Korona bir uyarıdır
Kul azmasa bela gelmez
Korona bir uyarıdır
Âşık Kul Nuri

Hak yolundan sapanları
Mala mülke tapanları
Her şeye zam yapanları
Çabuk yetiş al korona
Âşık Gökmen Dursunoğlu

Özellikle Suriye'de yaşanan insanlık dramını dile getiren Âşık Mahcubî, insanoğlunun bu duruma gelmesinin temel nedenini haddi aşmakta görür. Kendi halkını göçe zorlayan Suriye hükümetini de eleştiren Âşık, bu göçler sırasında çocukların yaşadığı trajedinin de bu yaşananların bir sonucu olduğunu ifade eder:

Kul haddini aştı barbarlık etti
Zulmetti halkına bombalar attı
Sabi çocuk sana şikâyet etti
Zalim ülkeleri sen batır Ya Rab
Âşık Mahcubî

1.3.7. Kutsal Mekânların/Mabetlerin Boş Kalması

Yeni tip koronavirüsün yayılma hızını azaltmak amacıyla devlet yetkilileri tarafından birtakım tedbirler alındığını daha önce ifade etmiştik. Bu tedbirlerden birisi de Diyanet İşleri Başkanlığınca camilerde Cuma namazı da dâhil olmak üzere vakit namazlarının cemaatle kılınmasının geçici süreyle kısıtlanmasıdır. Bunun sonucu olarak camilerden sadece namaz vakitlerinde ezan okunur olmuş ve camiler cemaatsiz kalmıştır. Ayrıca pek çok ülkenin yurt dışı uçuşlarını geçici süreyle askıya alması neticesinde umre ziyaretleri de yapılmaz duruma gelmiştir. Aşağıdaki dörtlüklerde âşıklar, kutsal mekânların kapalı olmasından duydukları endişeyi çok açık bir biçimde dile getirmektedirler:

Camiler mabetler boştur ne yazık
Cumalar kılınmaz bağrımız ezik
Kereminle ihsan eyle bol rızık
Garip gurebalar gülene kadar
Âşık Enver Gürkanî

Ayak işi yapmıyorlar komiler
Limanlara çekiliyor gemiler
Cuma günü kapalıdır camiler
Cemaatsiz namaz kıldırın virüs
Âşık Rasim Genç

1.3.8. Sosyal Medya Paylaşımları

Mobil teknolojilerin gelişmesi sonucu günlük hayatımıza birçok medya unsuru girmiştir. Bilgi üretilmesinin yanı sıra paylaşılmasına da olanak sağlayan bu medya unsurları birçok insan için cazibe merkezi haline gelmiştir. Sosyal medya kullanıcıları genel olarak facebook, twitter, instagram gibi çeşitli sosyal medya araçlarını kullanmaktadır.

Koronavirüs tehdidinin kendini göstermeye başladığı zamanlarda bazı sosyal medya kullanıcılarının bu konu ile alakalı paylaşımlar yaptıkları görülmüştür. Bu paylaşımları beğenmeyip "saçma" olduğunu düşünen Âşık Kaptanı, durumun vahametinin farkında olmayan bu tür kişilere kızarı ve şu şekilde seslenir:

Kimse ilgilenmez vahim durumla
Çoklarının derdi asıl kurumla
Facebook'ta saçma sapan yorumla
Olur olmaz iş çıkarır vallahi
Âşık Kaptanı

1.3.9. Eğitim Öğretime Ara Verilmesi

Koronavirüs tehdidine karşı alınan tedbirlerden biri de her kademedeki eğitim faaliyetlerine 16 Mart 2020 tarihi itibarıyla geçici süre ara verilmesidir. Ancak bu süreçte Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmi ve özel okullar ile bazı üniversiteler 23 Mart 2020 tarihinden itibaren uzaktan eğitime geçmiş ve böylece eğitimin kesintiye uğramaması amaçlanmıştır. Eğitimin farklı bir boyuta taşınmasını dile getiren Âşık Yaşar Demiroğlu, virüs yüzünden insanların alışılmadık dışına çıktığını şu şekilde ifade eder:

Okullar tatilde hocalar evde
Medyadan ders çalış yapsan ödev de
Senin maharetin yok koca devde
Hiç kimseye yoktur minnetin virüs
Âşık Yaşar Demiroğlu

1.3.10. Cehalet

Koronavirüs salgınının insanlık için çok ciddi bir durum olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Ölümcül bir hastalık olmasının yanında insanlarda bıraktığı korku ayrı bir çalışma konusudur. Tüm bunların yanında bazı kişilerin bu virüs karşısındaki umursamaz davranışlarını cehalet olarak değerlendiren Âşık Sıtkı Eminoğlu, Ekrem Öztürk ile gerçekleştirdiği atışmada bu tür kişileri eleştirmektedir:

En büyük hastalık bana sorsalar
Korktuğum cehalet corona deyil
Ölümüne dahi ferman verseler
Korktuğum cehalet corona deyil
Âşık Sıtkı Eminoğlu

Virüsün etkisini göstermeye başladığı günden itibaren yetkililer tarafından bazı önlemler alınmış ve kurallar konulmuştur. Kalabalık ortamlardan uzak durulması, sosyal mesafeye uyulması, sokağa çıkma yasağı bu önlemlerden bazılarıdır. Ölümcül bir etkiye sahip olan bu virüsü önemsemeyip kuralları hiçe sayan bu cahil cesaretli kişileri eleştiren Öztürk, bu tiplerin yine de bildiğini okuyacağını dile getirir:

Cahilin cesuru dinlemez kural
İster serbest bırak, ister hapse al
Onda gerçek yoktur, hayatı masal
Korktuğum cehalet corona deyil
Ekrem Öztürk

1.3.11. Yaratıcıdan Yardım İsteme

İnsanoğlu doğası gereği müşkül duruma düştüğü anda yaratıcısına sığınıp ondan yardım dileyerek aczini göstermiş olur. Toplumun pek çok bireyi gibi âşıklar da ortaya çıkan bu virüsten kurtulmanın yolunun yaratıcısından af dilemek ve ondan yardım istemekle aşılabileceğini düşünmektedir. Zeki Akalın koronavirüsten kurtulmanın yolunun Allah'ın yardımıyla gerçekleşeceğini altını çizer:

Keremler keremi ey şahlar şahı
Ya Rab bu millete sen yardım eyle
Sensin koca mülkün tek padişahı
Ya Rab bu millete sen yardım eyle

Sana yalvarışım sanadır nazım
Kulluk yapamadım utanır yüzüm
Bizi bu beladan kurtar niyazım
Ya Rab bu millete sen yardım eyle
Zeki Akalın

1.4.Sağlıkla İlgili Konular

1.4.1. Sağlık Çalışanlarına Övgü

Virüsün ilk ortaya çıktığı andan itibaren başta Dünya Sağlık Örgütü olmak üzere sağlık alanında çalışanlar büyük bir mücadele örneği vermişlerdir. Sağlık personeli virüsün bulaşma riskine karşı çeşitli tedbirler almış, bunun yanında virüse yakalanan hastaların tedavisi için de canla başla çalışmışlardır. Bu duruma kayıtsız kalmayan âşıklar da onlara çeşitli ifadelerle teşekkür etmeyi ihmal etmemişlerdir:

Kul Nuri'yim baş tacımız bilimler
Sağlıkçılar; profesör, âlimler
Türkiye'de az çıkarken ölümler
Hırsından kendini öldürenler var
Âşık Kul Nuri

Ozan Poyrazoğlu, koronavirüs bulaşmış hastaların tedavileri esnasında kendilerine virüsün bulaşıp hayatını kaybeden sağlık çalışanlarını şehit olarak nitelendirmektedir. Yaptıkları vazifeyi vatan savunmasıyla eş değer görmekte, bu uğurda onlara Allah'ın yardımcı olmasını temenni etmektedir. Ozan, gece gündüz çalışan bu kişilere minnettarlığını şöyle dile getirmektedir:

Ne gündüzleri ne gecesi
Ne dinlenme ne eğlencesi
Şehit oldular nice
Doktorlara selam olsun
Sağlıkçılar hep var olsun
Ozan Ahmet Poyrazoğlu

1.4.2. Temizlik Kurallarına Riayet

Salgın hastalıklardan korunmanın en temel unsurlarından birisi de temizlik kurallarına riayet etmektir. Bu kuralların harfiyen yerine getirilmesi pek çok hastalığın daha başlamadan önleminin alınması anlamına gelmektedir. Başta Sağlık Bakanlığı olmak üzere konunun uzmanı birçok yetkili koronavirüsün görülmeye başladığı andan itibaren kişisel temizlik kurallarına dikkat etmenin ne kadar önemli olduğunu vurgulamışlardır. "Koronavirüs Alacağınız Tedbirlerden Daha Güçlü Değildir" sloganıyla Sağlık Bakanlığı tarafından yayınlanan 14 kural, toplumu temizlik kurallarına riayet etmeye davet etmektedir.

İslamiyet'in de son derece önem verdiği temizlik kuralları, âşıkların şiirlerinde yerini almıştır. Koronavirüsün bulaşma riskini ve yayılma hızını azaltmak amacıyla temizliğin ve temiz olmanın önemini dile getiren âşıklar, alınacak tedbirlerle virüsten kolayca kurtulabileceğimizi ifade ederler:

Sakin kimseye dokunma
Sudan sabundan sakınma
Bir gönül al hiç çekinme
Evde kal bacılık evde
Âşık Mahcubi

İki sabun bir kolonya
El yüz yıka doya doya
Fırsat verme koronaya
Evinde kal ev güzeldir
Âşık Mürsel Sinan

1.4.3. Maske Kullanımı

Koronavirüsün Türkiye'de ilk görüldüğü zamanlarda maske kullanımının sadece sağlık çalışanları için gerekli olduğu Koronavirüs Bilim Kurulu tarafından belirtilmişti. Ancak vaka sayısının artışı ile birlikte kapalı alanlar başta olmak üzere sokağa çıkanların da maske takması önerilmiştir. Hem virüsün bulaşıcı etkisinden korunmak hem de diğer insanlara bulaştırmamak için önemli bir karar olduğunu ifade edebiliriz.

Âşık Rasim Genç, virüsün hızlı bir şekilde yayılmasından sonra herkesin maske kullandığını ifade ettiği dörtlüğünde maskeyi bir tür yaşmağa benzetmektedir. Dünyanın her yerinde insanların zorunlu olarak maske kullanımını "yaşmak takmak" olarak değerlendirmektedir:

Hasta olan melül mahzun bakıyor
Feryat figanları yürek yakıyor
Çoluk çocuk herkes maske takıyor
Dünyaya yaşmağı aldırдын virüs
Âşık Rasim Genç

1.4.4. Aşı Çalışmaları

Yeni tip koronavirüsün ortaya çıkışıyla birlikte bu hastalığın tedavisinde kullanılmak üzere pek çok ülkenin bilim insanları tarafından aşı bulma çalışmaları da başlatılmıştır. Küresel salgının kontrol altına alınabilmesindeki en önemli unsurlardan biri olan aşının bulunması tüm dünya için bir kurtuluş niteliğindedir.

Virüsün 10 Mart 2020 tarihinde Türkiye'de de görülmesiyle birlikte yazılı ve sosyal medyada birtakım bitki ya da gıda maddelerinin virüse karşı iyi geldiğine dair bazı iddialar ortaya atılmıştır. Bu iddiaları yersiz bulan Hakkı Şener, aşağıdaki dörtlükte sorunun aşının bulunması ile aşılabileceğini dile getirir. Aslında bu durum günümüz âşıklarının hurafelerden ziyade modern tıbbın gerekliliklerini ortaya koymaları bakımından son derece önemlidir:

Kul Hakkı der bunu durdurmak lazım
İşi nihayete vardırmaq lazım
Mikrobu mikroba kırdırmaq lazım
Sanmam ki çaresi lordur Nuranî
Hakkı Şener

1.5. Ekonomi ile İlgili Konular

1.5.1. Koronavirüsün Ekonomiye Etkisi

Sosyal, siyasal, kültürel vb. pek çok alanda etkisi görülen yeni tip koronavirüsün etkilediği alanlardan biri de ekonomidir. Virüsün ortaya çıktığı ilk andan itibaren küresel anlamda oldukça etkili olmuştur. Ekonominin hemen hemen her alanını doğrudan ya da dolaylı olarak etkisi altına alan virüs, pek çok iş alanında faaliyetlerin azalmasına ya da durmasına neden olmuştur. Doğal olarak dünya genelinde pek çok insan işsiz kalmıştır. Zeki Akalın, virüs nedeniyle pek çok işletmede işlerin durduğunu şu şekilde ifade eder:

Umreciyi sen yurtlarda yatırdın
Fabrikalar iş verenler batırdın
Cami cemaati nere götürdün
Utanmadın mutlu oldun korona
Zeki Akalın

Tüm dünyanın virüs nedeniyle büyük bir durgunluğa girdiğini, işçilerin işlerini kaybettiğini ifade eden Demiroğlu, ekonomik anlamda çok büyük bir zararın ortaya çıktığını belirtir. Virüsün etkisini 1945 yılında Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki şehirlerine atılan atom bombasıyla karşılaştıran âşık, bunun bombadan daha güçlü olduğunu düşünür:

Demiroğlu dünya battı felç oldu
Şehirler ücretsiz işçiyile doldu
Otuz trilyon dolar zararı buldu
Atomdan güçlüymüş kudretin virüs
Âşık Yaşar Demiroğlu

1.6. Diğer Konular

1.6.1. Kıyamet Alâmeti

Dünya düzeninin sona erip bütün insanların dirilerek mahşerde toplanmalarına kıyamet adı verilir. Kur'an-ı Kerim'de kıyamet ile ilgili birçok ayet vardır. Kıyamet gününün yaklaştığını haber veren bazı büyük ve küçük alametler vardır. Bunlar tamamlandığı zaman kıyamet kopacaktır (Pala 1999: 244).

Âşıklık geleneğinin temsilcileri olan âşıklar, kıyameti genellikle "âhir zaman" olarak değerlendirmişlerdir. Âşık Eyyubî, son zamanlarda ortaya çıkan bu koronavirüs illetinin kıyamet alameti olabileceğini, bunun şifresinin de Kuran'da olduğunu değerlendirmektedir:

Eyyubi'ye sorsak bundan anlar mı?
Biri çıkıp bu illeti önler mi
Kıyametin alameti bunlar mı
Şifresini çözüp Kur'an'a bakın
Âşık Eyyubî

1.6.2. Virüsün Çıkış Kaynağına Sitem

Yeni tip koronavirüsün dünyada ilk görüldüğü yer Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan şehri olmuştur. Tüm dünyaya buradan yayıldığı ifade edilen Wuhan'da halkın beslenme biçiminin bu duruma sebep olduğu düşüncesi kısa zamanda herkes tarafından bilinir olmuştur. İlk olarak bir hayvandan insana, oradan da diğerlerine bulaştığı iddia edilen virüsün asıl bu nedenle tüm dünyaya yayıldığı belirtilmiştir. Halkın sözcüsü konumunda olan âşıklar da bu duruma kayıtsız kalmamış ve Wuhan'da halkın beslenme biçimini kıyasıya yermişlerdir:

Virüs için arıyorlar çareyi
Doktorlar yapıyor istişareyi
Onlar hala yiyorlarmış fareyi

Zıkkıma iştahla saldıranlar var

Ali Bozdağ

İslam dinine göre etinin yenmesi helal olmayan hayvanları yiyen kişileri Âşık Sıtkı Eminoğlu, çok ağır bir biçimde eleştirmektedir:

Bu dünyaya hükmetmeye kalkışınca namertler

Yarasa kedi köpeği yiyen itoğlu itler

Zulme gözlerini yumdu dünyadaki devletler

Durum ortada fitnenin felinden virüs çıktı

Âşık Sıtkı Eminoğlu

Koronavirüsün yayılmasına sebep olan kişileri sert biçimde eleştiren bir başka âşık ise Feymanî'dir. Yarasa yiyen Çinlilerin bu salgında en kötü duruma düşmesini isteyen âşık, insanlığı bu duruma düşürenlerin ahrette de cezalandırılması dilemektedir:

Yarasayı çorba edip içeni

Yılan gibi sok da götür korona

Cehennem yakıtı olsun her çeni

İcabına bak da götür korona

Âşık Feymanî

Âşık Gürkanî "çare ver" redifli şiirinde diğer âşıklar gibi Çinlilerin beslenme şekline eleştiride bulunmaktadır. Virüsün planlı bir oyun olabileceğine de dikkat çeken Gürkanî, bu sorumsuzluğun tarih kitaplarında yerini alacağını dile getirmektedir:

Yemişlermiş yılan çıyan yarasa

Yedikleri bir işe de yarasa

Bir gün tarih kökenini arasa

Çin üretti bu namerdi çare ver

Âşık Enver Gürkanî

1.6.3. Koronavirüse Sitem

Tüm dünyayı etkisi altına alan yeni tip koronavirüs, toplumların başına bela olmuştur. İnsanoğlunu büyük bir endişe ve korkuya sevk eden bu virüs, başta Asya kıtası olmak üzere Avrupa ve Amerika'da da ciddi oranda yayılma göstermiştir. Bu durumun bir sonucu olarak pek çok kişi fiziksel ve ruhsal yönden etkilenmiştir:

Alarıma geçti koskoca dünya

İnsanlığa korku saldın korone

Tereddüde düştü sağlıklı bünye

Başımıza bela geldin korone

Âşık Temel Turâbi

Âşık Kul Nuri, "vay seni zalim korona" redifli şiirinden aldığımız bir dörtlükte virüsü kan emici *vampire* benzetmektedir. O, bu dünyayı pek çok insan için çekilmez hale getirenlere virüsün bulaşmasını ve onların da benzer acıları yaşamalarını dilemektedir:

Tipin benzettim vampire

Adın bata yere gire

Allah senin belan vere

Vay seni zalim korona

Âşık Kul Nuri

Türkiye'de ilk kez 10 Mart 2020 tarihinde görülen koronavirüsün bulaşma riski yünden çoğu kişi evinden çıkamaz hale gelmiştir. Bu durum başta çalışma hayatı olmak üzere yaşamın pek çok alanını derinden etkilemiştir. Virüsün akıbeti ile ilgili belirsizlik ve gelecek kaygısı toplumun genelinde görülen endişeyi artırmaktadır. Zeki Akalın, virüsün kendisinde bıraktığı etkiyi şöyle dile getirmektedir:

Deme ellerimi yıkamıyorum
 Kim demiş maskemi takamıyorum
 Sekiz gündür evden çıkamıyorum
Bizi bir çıkmaza saldın korona
Zeki Akalın

Koronavirüsün yayılma hızını azaltmak ve sosyal izolasyonu sağlamak amacıyla insanların birbiriyle olan temasının kesilmesi yetkililerce tavsiye edilmiştir. Bu konu ile ilgili olarak pek çok tedbir de alınmıştır. El ve yüzle temasın oldukça yaygın görüldüğü geleneksel Türk toplum yapısı için bu durumu kabullenmek oldukça zordur. Yıllarca aynı yastığa baş koyan insanların birbirinden kaçmasını yadırgayan Âşık Rasim Genç, yaşanan bu toplumsal değişim ve dönüşümü kabullenememektedir:

Ağzımda kalmadı dişimden ettin
 Her yerler kapandı işimden ettin
Yatağı ayırdık eşimden ettin
Eyime barkıma saldırdın virüs
Âşık Rasim Genç

Sonuç

Âşıklık geleneği binlerce yıldır Türk coğrafyasında hüküm sürmüştü ve buradan da Anadolu'ya gelerek varlığını devam ettirmiştir. Türk kültürünün yaşatıldığı yerlerde âşıklık/ozanlık geleneği de sürdürülmüştür. Ozanların piri olarak kabul edilen Dede Korkut'tan günümüz âşıklarına kadar bu gelenek derinlik kazanarak devam etmiştir. Âşıklık geleneğinin icra bağlamı ve âşıkların yetişme tarzları günümüzde farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır. Sözlü kültür ortamından elektronik kültür ortamına evrilen âşıklık geleneği, günümüzde tüm canlılığı ile devam etmektedir.

Âşıklar, çok yönlü kişilerdir. Sanatçı, kültür elçisi, hatip, kanaat önderi gibi pek çok yönü bulunan bu kişiler aynı zamanda toplumun sözcüsü/temsilcisi konumundadır. Halk için örnek model konumunda olan âşıklar, toplumun acısını, sevincini, derdini vb. söyledikleri şiirlerle dile getiren kişilerdir. Değişen ve gelişen toplum yapısına paralel olarak âşıklar da bu değişim ve dönüşümden etkilenmişlerdir. Geçmişte âşıklık geleneğinin icra ortamının genelde âşıklar kahvehanesi olduğu bilinmektedir. Ancak âşıkların geleneksel icra ortamlarının yanında son yıllarda teknolojik gelişmelere paralel olarak sanal ortamları da kullandıklarını ve sanatlarını burada icra ettiklerini söyleyebiliriz. Günümüzde yaşayan pek çok âşığın sosyal medya hesaplarından âşıklık geleneğinin tüm yönlerini bu ortamlarda sürdürdüğünü dile getirmek yanlış olmaz.

Sosyal, siyasal ve kültürel anlamda topluma yön veren ve onu doğruya yönlendirmeye gayret eden âşıklar, ilk olarak 2019 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan şehrinde ortaya çıkıp oradan tüm dünyaya yayılan yeni tip koronavirüs (COVID-19) hakkında kendi sosyal medya hesapları üzerinden -çoğunlukla facebook- şiirler söylemeye ve halkı uyarma görevlerini yerini getirmeye başlamışlardır. Âşıklar söyledikleri şiirlerde bir nevi toplumun salgına baktığı pencereleri işaret ederek koronavirüsün hem neden hem de sonuçları üzerinde durmuş ve genel olarak şu konulara değinmişlerdir: Sokağa çıkma yasağı, sağlık çalışanlarına övgü, koronavirüs karşısında insanlığın aczi, kutsal mekânların kısıtlanması, virüsün ekonomiye etkisi, haddi aşma, sosyal medya paylaşımları, hurafeler, sosyal hayata olumsuz etkisi, Doğu Türkistan'a yapılan zulüm, dünya liderlerine tepki, göçmenlere yapılan eziyet, eğitim öğretime ara verilmesi, temizlik kurallarına uyma, maske kullanımı. Sonuç olarak bu konu ile ilgili şunları söylemek mümkündür:

1. Yeni tip koronavirüs, tarihte yaşanan diğer salgın hastalıklar kadar tehlikeli bir salgın durumundadır.
2. Aşıkların hemen her konuda toplumsal olaylara duyarlı olmaları geleneğin bir tezahürüdür. Günümüz âşıkları da yeni tip koronavirüsten korunma konusunda halkı bilgilendirmeye/bilinçlendirmeye çalışmışlardır.
3. Önceki yüzyıllarda yaşayan âşıkların salgın hastalıklara bakışı ile günümüz âşıklarının bakış açıları birbirinden farklıdır. Günümüz âşıkları koronavirüsle mücadelede halk tababetinden ziyade modern tıbbın imkânlarından yararlanmanın daha doğru olacağı görüşündedirler. Aslında bu durum onların yaşadıkları çağa ve bilimsel gelişmelere ayak uydurabilme özelliklerinin bir göstergesidir.

Âşıkların toplumu ilgilendiren önemli konu ve meseleler hakkında şiirler söyledikleri, halktan kopuk yaşamadıkları gibi halkın ortak sorunlarına duyarsız kalmadıkları ve onların duygularına tercüman oldukları ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Doğan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, Ankara: İz Yayıncılık,1996.
- Faroqhi, Suraiya. *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Ortaçağ'dan Yirminci Yüzyıla*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- Görkem, İsmail. *Yeni Bilgiler Işığında / Dadaloğlu/ Bütün Şiirleri*, İstanbul: E Yayınları,2006.
<https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf> Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020.
- <https://www.cnnturk.com/corona-virusu-haberleri>, Erişim tarihi: 1 Mayıs 2020.
- Örnek, Sedat Veyis. *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1971.
- Özdemir, Cafer. *Aşık Tarzı Türk Şiirinde Osmanlı Toplum Hayatı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999.
- Panzac, Daniel. *Osmanlı İmparatorluğunda Veba*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.
- Şemseddin Sami. *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989.
- TDK. *Türkçe Sözlük* 10. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.